

ТЕМА № 10

**ЗАХОДИ
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ПРИМУС У**

*Кафедра цивільного права та процесу
НАВС*

Навчальна мета: сприяти формуванню у ЗВО методологічних знань про поняття процесуального примусу, види заходів процесуального примусу, їх класифікацію, підстави і порядок застосування заходів процесуального примусу, також активізувати ЗВО до самостійного вивчення наукової та методичної літератури.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду, моральних, естетичних та інших якостей особистості, виховувати активність до одержання знань майбутнього фахівця, прищеплення інтересу до вивчення дисципліни.

Розвивальна мета: розвивати інтелектуальні здібності, культуру мовлення та спілкування, пам'ять, увагу, уяву, творчий склад мислення, спостережливість, активність, самостійність, логічне осмислення основних понять та термінів, вміння сприймати та аналізувати матеріал, прищеплювати ЗВО навички раціональних способів пізнавальної діяльності з зазначеної теми.

Нормативно-правові акти:

- Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. (в ред. Закону від 03.10.2017) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
- Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8 «Про незалежність судової влади» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>
- Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Василюк Н. В., Гулька Б.І., Кота О.О. Київ : ВД «Дакор», 2021. 1028 с.

План:

- ◎ Поняття заходів процесуального примусу.
- ◎ Класифікація заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві.
- ◎ Правові підстави застосування заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві.

1. Поняття заходів процесуального примусу

Цивільним процесуальним примусом є фізичний або моральний (психологічний) вплив держави на учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання, для забезпечення їх належної поведінки під час розгляду цивільної справи, який у вигляді встановлених законом правообмежень застосовується безпосередньо судом або за його дорученням іншими уповноваженими особами у випадках, коли авторитет закону та суду і переконання в необхідності виконання нормативних приписів виявляються недостатніми.

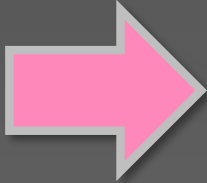
Ознаки цивільного процесуального примусу:

- ❑ правовий характер, оскільки такий примус здійснюється на підставі та в рамках права; спрямованість на охорону та відновлення порушених прав та інтересів учасників процесу;
- ❑ специфічна форма правозастосовчої діяльності спеціально уповноваженого державного органу (суду);
- ❑ примусовий характер, оскільки застосовується всупереч волі та бажанню відповідних суб'єктів та являє собою вплив на їхню свідомість і поведінку. При цьому примус може набувати форм фізичного або морального (психологічного) впливу, однак, незважаючи на відмінності цих форм всі вони є результатом зовнішнього примусового впливу, пов'язаного з обмеженням волі суб'єкта та іншими правообмеженнями;
- ❑ підставою його застосування є вчинення певного порушення;

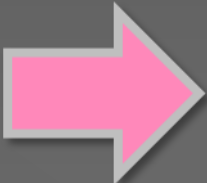
- ❑ метою застосування цивільного процесуального примусу є реагування на порушення встановлених правил поведінки в суді, а також припинення правопорушень, які протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства та (або) порушують права і інтереси учасників процесу;
- ❑ цивільний процесуальний примус має місце у разі, коли авторитету закону та суду і переконання в необхідності виконання нормативних приписів недостатньо;
- ❑ процесуальний примус у цивільному судочинстві проявляється у вигляді застосування відповідних заходів, тобто здійснюється у певній, передбаченій законом, процесуальній формі.

Заходи процесуального примусу – це процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ЦПК України випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

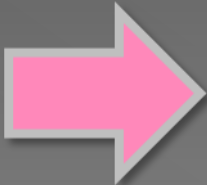
Ознаки заходів процесуального примусу:



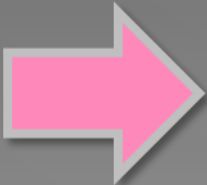
це встановлені ЦПК України процесуальні дії, до яких належать: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; привід; штраф;



це процесуальні дії, що застосовуються до осіб, з метою спонукання їх до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства;



це процесуальні дії, які застосовуються виключно судом;



це процесуальні дії, які мають особистий немайновий та майновий (штраф) характер.

Встановленими в суді правилами є закони та підзаконні нормативні акти загального характеру, що регулюють діяльність суду та державних установ загалом, правила розпорядку конкретного суду, правила, що визначають пропускний режим, інші локальні нормативні акти, затверджені головою суду чи зборами суддів відповідного суду. До правил суду належать також і ті, які встановлені головуєчим для конкретної справи чи судового засідання.



Порушення встановлених у суді правил – це невиконання або неналежне виконання законів та підзаконних нормативних актів загального характеру, що регулюють діяльність суду, а також невиконання розпоряджень головуєчого.

Створення протиправних перешкод у здійсненні судочинства полягає у вчиненні умисних дій, унаслідок яких судочинство не може відбуватися взагалі або істотно ускладнюється.

Сюди можна віднести хуліганські дії в приміщенні суду, образу судді чи інших учасників процесу. Також до проявів перешкоджання цивільному судочинству можна віднести неповагу до суду.

Неповага до суду може виражатись у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, у непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, порушенні порядку під час судового засідання, а також у вчиненні будь-ким інших дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8 «Про незалежність судової влади»

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>

**Системний аналіз законодавчих норм, наукової доктрини, а також судової практики дає підстави для висновку про те, що під неповагою до суду як однією із форм протиправного перешкодження здійсненню цивільного судочинства слід розуміти будь-які діяння учасників цивільного процесу та (або) осіб, присутніх у залі судового засідання, що прямо чи опосередковано спрямовані на порушення встановлених у суді правил і супроводжуються зневажливим ставленням до інституту правосуддя у цілому.*

2. Класифікація заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві

Заходи процесуального примусу, передбачені ст. 144 ЦПК України:

- *попередження*

- *видалення із залу судового засідання*

- *тимчасове вилучення доказів для дослідження судом*

- *привід*

- *штраф*

Залежно від того, у якій формі проявляється протиправна поведінка порушника, заходи процесуального примусу поділяються на:

заходи, що застосовуються за протиправні дії особи

*це, зокрема, можуть бути дії, спрямовані на протиправне перешкоджання здійсненню цивільного судочинства, внаслідок яких судочинство не може відбутися взагалі або істотно ускладнюється (хуліганські дії в приміщенні суду, образа судді чи інших учасників процесу, псування обладнання або меблів, пошкодження електричних мереж суду, неправдиві повідомлення про наявність вибухових чи отруйних речовин, порушення санітарного чи протиепідемічного законодавства тощо).

Окрім цього, активні умисні дії, у разі вчинення яких суд може застосувати до порушника заходи процесуального примусу, можуть проявлятися у формі неповаги до суду.

заходи, що застосовуються за протиправну бездіяльність

*в даному випадку мова може йти про ухилення особи від виконання покладених на неї цивільних процесуальних обов'язків. Така бездіяльність, як уже зазначалося, може проявлятися у формі злісного ухилення від явки до суду свідка, позивача, відповідача, неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом, та неповідомлення причин їх неподання.

Заходи процесуального примусу залежно від процесуальної спрямованості:

ті, що застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання (попередження, видалення із залу судового засідання)

ті, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід)



Виходячи з наведеного, ще одним критерієм, на підставі якого можна класифікувати заходи процесуального примусу, є *місце вчинення порушення*.

З огляду на зазначене, визначені законодавцем заходи процесуального примусу відповідно до вищевказаного критерію можна умовно поділити на:

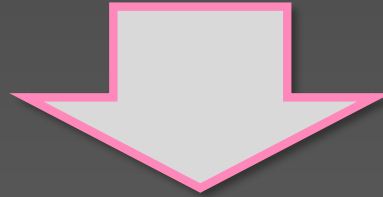
- 1) заходи реагування на порушення, вчинені у залі суду (попередження, видалення із залу судового засідання);*
- 2) заходи реагування на порушення, вчинені поза судовим засіданням (привід, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом)*

Універсальним заходом процесуального примусу є штраф, адже, виходячи із підстав для його застосування, визначених законодавцем у ст. 148 ЦПК України, суд може застосувати його як до порушників порядку в залі судового засідання, так і з метою забезпечення процесу доказування.

3. Правові підстави застосування заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві

Під підставами застосування
заходів процесуального примусу
треба розуміти сукупність
передбачених ЦПК України
обставин, необхідних і достатніх
для правомірного застосування
судом заходів процесуального
примусу.

Підстави застосування заходів процесуального примусу можна розділити на загальні та спеціальні



❑ *загальними підставами* застосування заходів процесуального примусу є невиконання встановлених у суді правил, недобросовісне виконання процесуальних обов'язків, зловживання правами та створення протиправних перешкод у здійсненні судочинства;

❑ зазначені вище обставини як підстави застосування заходів процесуального примусу мають універсальний характер і конкретизуються в інших нормах ЦПК України, які передбачають *спеціальні підстави* застосування того чи іншого заходу процесуального примусу. Таке розмежування є не випадковим, оскільки кожний захід процесуального примусу має власні, лише йому властиві підстави застосування.

Підстави застосування попередження (ч. 1 ст. 145 ЦПК України):

- вчинення дій учасниками цивільного процесу та іншими особами, присутніми у залі судового засідання, що порушують громадський порядок та, тим самим, перешкоджають нормальному веденню судового розгляду цивільних справ,*
- невиконання зазначеними особами вказівок головуючого щодо забезпечення належного порядку в судовому засіданні.*

***Повторне** порушення порядку під час судового засідання або невиконання учасниками судового процесу та іншими особами, присутніми в судовому засіданні, розпоряджень головуючого є підставою для видалення порушника із залу судового засідання.*

*Підставою застосування такого заходу процесуального примусу як **тимчасове вилучення доказів для дослідження судом**, є протиправне перешкодження здійсненню цивільного судочинства у формі неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або неповідомлення причин їх неподання (ч. 1 ст. 146 ЦПК України).*



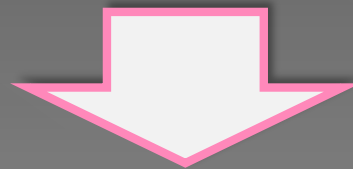
Умови застосування тимчасового вилучення доказів для дослідження судом:

- наявність ухвали суду про витребування таких доказів (ст. 84 ЦПК України), що має характер владного правозастосовного акта, на підставі якого у певної особи виникає обов'язок надати суду витребуваний доказ або повідомити про причини його неподання;
- характер причин неподання витребуваних судом доказів (за умови вочевидь несуттєвих обставин, на які особа посилається як на причину невиконання нею вимог суду, є всі підстави для застосування тимчасового вилучення доказів для їх дослідження судом. Окрім того, неповідомлення причин неподання доказів прирівнюється до відсутності поважних причин, які унеможлилювали передання до суду цих доказів у встановлений строк).

Невиконання ухвали суду про витребування письмових, речових чи електронних доказів для дослідження судом;

неповідомлення про причини невиконання такої ухвали;

визнання причин невиконання ухвали про витребування доказів судом неповажними



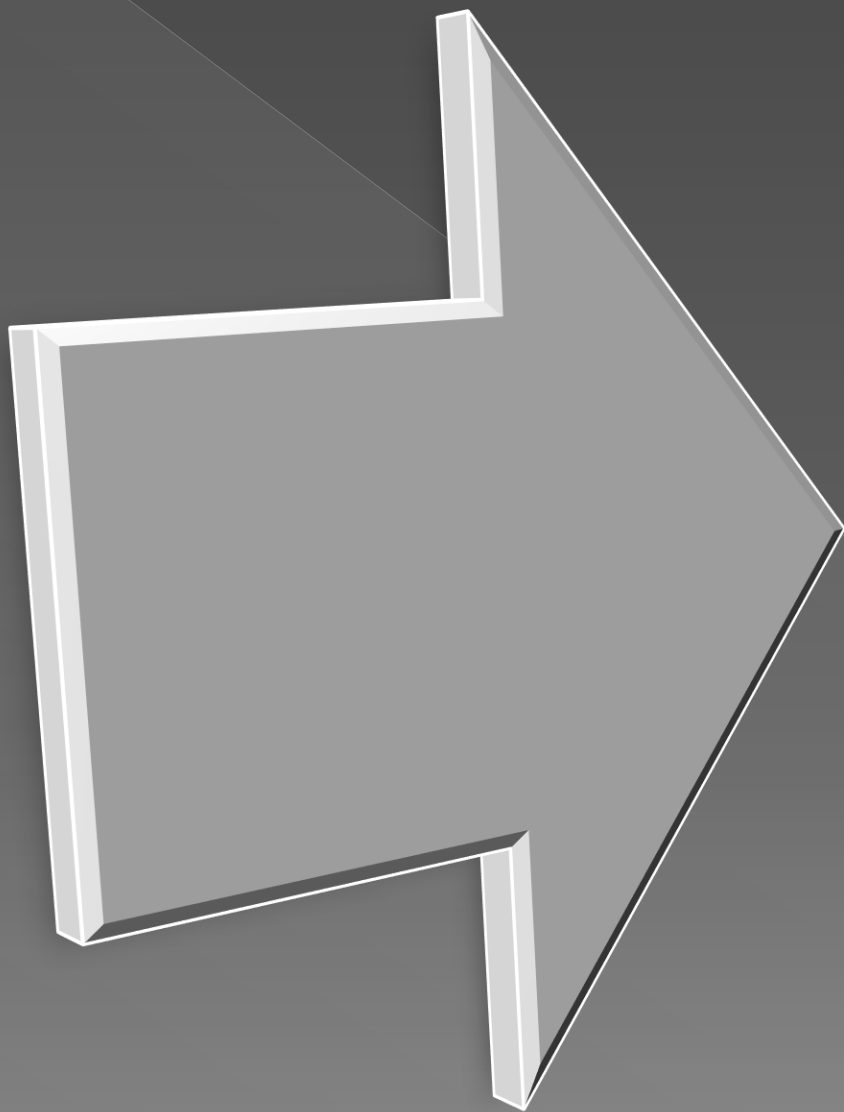
застосування заходу процесуального примусу у вигляді тимчасового вилучення доказів для їх дослідження судом

*Підстави застосування **приводу свідка** у цивільному процесі:*

- дотримання встановленого законом порядку виклику свідка, що полягає у повідомленні останнього про час та місце судового засідання шляхом вручення повістки, телеграми, надсилання факсу чи повідомлення іншим засобом зв'язку, а також роз'яснення при цьому наслідків неявки в судове засідання;
- відсутність завчасного повідомлення свідком про неможливість прибуття за викликом;
- неприбуття свідка у судове засідання з причин, що визнані судом неповажними;
- свідок не підпадає під категорію осіб, до яких не дозволяється застосовувати цей захід.

Штраф як захід процесуального примусу суд може застосувати у випадках:

- ❑ невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу;
- ❑ зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;
- ❑ неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин;
- ❑ невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк;
- ❑ порушення заборон, встановлених ч. 9 ст. 203 ЦПК України, а саме: використання портативних аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису під час врегулювання спору за участю судді.



У випадку невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами представником учасника справи суд з урахуванням конкретних обставин справи може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника (ч. 3 ст. 148 ЦПК України).

Щодо розмірів штрафу, то застосовуючи його у вищевказаних випадках суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,3 до 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У разі повторності зазначених обставин – суд з урахуванням конкретних обставин стягує у дохід державного бюджету з відповідного учасника судового процесу або відповідної іншої особи штраф у сумі від 1 до 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Під час здійснення судового контролю за виконанням судового рішення суд може стягнути в дохід державного бюджету з відповідача, боржника чи їх керівників (якщо відповідач, боржник є юридичною особою) штраф у сумі від 20 до 40 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції, при цьому таке оскарження не перешкоджає розгляду справи.

Суд може скасувати постановлену ним ухвалу про стягнення штрафу, якщо особа, стосовно якої її постановлено, виправила допущене порушення та (або) надала докази поважності причин невиконання відповідних вимог суду чи своїх процесуальних обов'язків.

Ухвала про стягнення штрафу є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Стягувачем за таким виконавчим документом є Державна судова адміністрація України (ч. 5 ст. 148 ЦПК України).